

Benedikt Kotrulj, **Libro del arte dela mercatura. Knjiga o vještini trgovanja.** (priredila i prevela Zdenka Janeković-Römer). Zagreb–Dubrovnik : HAZU Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku i Hrvatski računovođa, 2009. 504 strani. (pos. izdanje serije: Monumenta historica Ragusina, Knjiga 9).

Zdenka Janeković-Römer je uvodni študiji, ki jo je obdelala v treh poglavjih, dala naslov »Benedikt Kotrulj u potrazi za savršenim trgovcem«. Najprej razčisti s priimkom pisca. Izvirna oblika naj bi bila *Cotrugl*, *Cotrul*, *Cotrull* in je bila dominantna do konca 15. stoletja. Šele tedaj se je začela uporabljati italijanska oblika *Cotruglio*, oziroma *Cotrugli*. Zgodovinopisje je sprejelo hrvaško obliko *Kotruljević*, čeprav ni bilo potrditve v virih. Latinsko obliko priimka *Chotrullis*, *Cotruli*, *Cotrullis* so priredili notarji in ni bila v govorni uporabi. Po raziskavah Nenada Vekarića o priimku te rodbine, je zgodovinopisje začelo uporabljati izvirno obliko priimka *Kotrulj*. Tudi avtorica nove izdaje Kotruljevega dela o trgovini je dala prednost znanstveni argumentaciji pred dosedanje običajno obliko.

Prvo poglavje je avtorica posvetila analizi ohranjenih rokopisov in tiskanih izdaj. Benedikt Kotrulj je delo napisal leta 1458 in ga posvetil dubrovniškemu trgovcu Franu Stjepanovu. Več kot stoletje je ostalo delo v rokopisu. Tiskal ga je v Benetkah leta 1573 Frane Petris in to na podlagi rokopisa, ki ga je v Benetke prinesel Dubrovčan Ivan Josipović leta 1568 ali 1569 iz družinske zapuščine. Prvo tiskano izdajo je Ivan Josipović posvetil dubrovniškemu trgovcu Antuninu Franu Radaljeviću in to pod spremenjenim naslovom »Della mercatura e del mercante perfetto« (O trgovini in popolnem trgovcu) Dosedanje sodobne izdaje so izšle pod tem naslovom. Ker je bilo Kotruljevo delo hitro razprodano, je drugo izdajo tiskar Petris posvetil beneškemu trgovcu Giacomu Ragazzoniju. Kasneje je izšlo še več izdaj. Npr. leta 1528 je v Lyonu izšel francoski prevod, leta 1602 v Bresciji še ena italijanska izdaja, Do danes je ugotovljenih trideset ohranjenih primerkov starih izdaj.

Originalni rokopis se ni ohranil, pač pa se je ohranilo več prepisov Kotruljevičevega dela o trgovini. En izvod se je ohranil v Bogišićevi biblioteki v Cavtatu, eden pa v biblioteki Marciani v Benetkah. Dva prepisa so odkrili v Firencah od katerih je eden nepopoln. V novejšem času pa je bil odkrit še en rokopis Kotruljevega dela v nacionalni biblioteki v La Valetti na Malti. To je najstarejši poznani rokopis Kotruljevega dela, ki ga je v Neaplju leta 1475 prepisal dubrovniški trgovec Marin Rafaelo. Ta prepis je kronološko najbližji času nastanka. Kodeks najden na Malti poleg najstarejšega znanega prepisa Kotruljevega dela o spretnosti trgovanja vsebuje še nepodpisan dodatek, ki predstavlja najstarejši priročnik dvostavnega

knjigovodstva na svetu. Prvi hrvaški prevod Kotruljevega dela je izšel leta 1975. Na podlagi ohranjenega primerka iz Bogišičeve biblioteke v Cavtatu ter izvoda, ki ga hranijo v Benetkah, je pripravil tekst za objavo Žarko Muljačić, spremno besedo pa je prispeval Anđelko Runjić (glej mojo oceno ZČ 44/3, 1990, str.472–474). Ta prevod je kasneje doživel še nekaj izdaj. Prvi prevod Kotruljevega dela v srbskem jeziku pa je objavil leta 1463 Milorad Zebić v delu »*Život i rad Dubrovčanina Benka Kotruljevića i njegov spis o trgovini i savršenom trgovcu*« (Titograd:Udruženje knjigovođa Crne Gore, 1963)

Drugo poglavje avtorica podrobneje posveti življenjski poti Bededikta Kotrulja. Po poreklu izhaja dubrovniška meščanska rodbina Kotrulj iz Kotora. Kotruljevi predniki naj bi se naselili v Dubrovniku okrog leta 1350. Kotrulji so se posvetili predvsem trgovini, višek kapitala pa so vlagali tudi v zemljiško posest, predvsem v na novo pridobljenih Konavljih. Avtorica razkriva Kotruljeva potovanja in trgovske posle, ki jih je imel s tujimi trgovci. Ugotavlja, da je imel razpredeno trgovsko mrežo v Genovi in Firencah v Kalabriji in južni Italiji. V odnosih med Dubrovniško republiko in Neapeljskim kraljestvom, kjer so v 15. stoletju vladali Aragonci, je družina Kotrulj zavzemala posebno mesto. Že Benediktov oče Jakov je bil trgovec in diplomat, ki je pridobil od Aragoncev pomembne trgovske privilegije za Dubrovnik. Benedikt pa je imel osebno od kralja Alfonza, ki mu je bil zelo naklonjen, velike koristi. Bil je kraljev poslanik, opravljal je tudi službo upravnika kovnice. Velika želja Kotruljevih je bila, da bi postali konzuli Dubrovniške republike v Neaplju, toda dubrovniška vlada za to ni pokazala velikega interesa. Leta 1463 pa je prišel Benedikt v dolgotrajen spor v Dubrovniško republiko in someščani. Šlo je za povračilo škode, ki so jo dubrovniški trgovcem povzročili gusarji s Korzike. V to zadevo se je vmešal Benedikt. Prevezel izterjavo dela dolga v višini 16.000 dukatov, ki naj bi pripadal oškodovanih dubrovniških trgovcev. S pogodbo si je pridobil pravico, da prevzame izplačilo dolga od kralja oz. od gusarjev. Obvezal se je, da bo v roku petih let oškodovancem izplačal 15 % od omenjene vsote, ki jo bo uspel izterjati. Dubrovniška vlada je na to pogodbo pristala in proglasila Benedikta za svojega prokuratorja, ki naj bi rešil to vprašanje. Vendar Benedikt ni spoštoval pogodbe z dubrovniško vlado in ni izplačeval 15 % izterjane odškodnine. Pri tem poslu je dobro zaslužil. To ga je privedlo v dolgotajen spor z dubrovniško vlado, ki pa je bila do njega zelo popustljiva zaradi njegovega položaja na aragonskem dvoru. Iz kasnejših pisem, ki jih je vlada pošiljala Benediktu je razvidno, da ga je vlada pozivala, naj se javi na sodišču. Zapisniki senata izpričujejo, da so senatorji samo razpravljali o možni kazni, posebnega sklepa pa niso sprejeli. Dejstvo je, da se je Benedikt večkrat pojavljal v Dubrovniku kot poslanec aragonskega kralja, pri čemer ga je ščitila imuniteta. Čeprav se je izognil kazni, neizpolnjena obveza poravnati dolg do Republike oz. njenih podanikov ni bil pozabljen vse do njegove smrti leta 1469.

Avtorica se tudi sprašuje, kakšna je bila Benediktova izobrazba. V omenjenem delu ne omenja svoje izobrazbe. Možno je, da je začel študirati »artes«, toda ne vemo kje. Iz dela je razvidno, da je poznal celotno filozofsko tradicijo. Kljub temu je bil zelo izobražen, saj je deloval na dvoru kralja Alfonza Aragonskega, enem

najsvetlejših središč umetnosti, kulture in književnosti na področju Italije. Bil je v stiku s firenškim humanističnim svetom, zato ga avtorica skuša predstaviti kot humanističnega pisca. Poleg knjige o spretnosti trgovanja naj bi Benedikt napisal še nekaj del, od katerih so nekatera izgubljena. Kot je razvidno iz posvetila Stefaniju, je Benedikt razmišljal, ali naj delo napiše v latinščini ali italijanščini. Menil je, da bi spis napravil vtis večje učenosti in pomembnosti, če bi ga napisal v latinščini. Odločil se je za italijanski jezik (vulgato), ker bi bil spis tako bolj dostopen najširšim krogom uporabnikov, torej trgovcem, katerim je bil v prvi vrsti namenjen. Avtorica nadalje raziskuje kakšnih virov in literature se je Benedikt posluževal pri svojem delu. Zaradi kuge se je moral umakniti iz Neaplja ter je pisal knjigo v kastelu Serpico. Tam ni imel na razpolago svoje knjižnice, zato se je pri mnogih vprašanjih, ki jih je obdelal, moral zanesti na svoj spomin. Dejstvo je tudi, da je imel v Neaplju dostop do bogate kraljeve biblioteke. Brez dvoma je moral mnoga starejša dela povezana z vprašanji trgovine poznati, kar je razbrati iz citatov, ki jih navaja. Mnogi avtorji so že pred Benediktom pisali o trgovini, vendar nihče ni k tej problematiki pritopil tako temeljito in poglobljeno kakor on. V središču njegovega interesa so predvsem moralne in etične vrednote trgovca.

Benedikt Kotrulj naj bi bil prvi, ki je obdelal teorijo o dvostavnem knjigovodstvu. V tem pogledu izstopa 13. poglavje prve knjige, ki je posvečeno dvostavnemu knjigovodstvu. Čeprav je bilo dvostavno knjigovodstvo znano že pred že pred Kotruljem, kot ugotavlja avtorica, vendar ni bilo teoretično obdelano. V Italiji so zabeležni prvi primeri dvostavnega knjigovodstva že v začetku 13. stoletja. V času ko je Kotrulj pisal svoje delo, pa so ga uporabljali že v Dubrovniku. Najbolj znane so trgovske knjige bratov Luke in Nikole Kabužuća (de Caboga) iz leta 1426, ki so v celoti objavljene in komentirane (glej mojo oceno: Desanka Kovačević-Kojić, *Trgovačke knjige braće Kabužić /Caboga/ 1426–1433*. Beograd, SANU 1999, 366 strani. – *Annales* 10, Koper 2000, št. 2, str.588–589). Kabužići so se posluževali pri vodenju svojih poslov dvostavnega knjigovodstva. V tiskani izdaji Kotruljevega dela o trgovini iz leta 1537 je 13. poglavje brez navajanja praktičnih primerov dvojnega knjigovodstva. Preobrat v interpretaciji Kotruljeve teorije o dvostavnem knjigovodstvu je pomenila najdba firenških in nato še malteškega rokopisa, v katerem je 13. poglavje popolno z navajanjem cele vrste praktičnih primerov knjiženja dvostavnega knjigovodstva.

Avtorica se še posebej posveča obdelavi pogledov Benedikta Kotrulja na trgovsko in stanovsko etiko, pri čemer se posebej ukvarja z obrestmi, prikaže njegov pogled na trgovčevo družino in odnose v njej. Pri obdelavi teh vprašanj v knjigi je sledil pogledom humanistov na družino. Kotruljev trgovec je univerzalen človek, ki se mora zavedati svojega dostojanstva in pomena v družbi. Prav tako je popolen trgovec tudi predan državljan. Kodeks krščanskih vrlin se pri Kotrulju povezuje s klasičnimi meščanskimi in profesionalnimi vrlinami.

Tekstu uvodne študije o delu in osebi Benedikta Kotrulja dodaja avtorica spisek neobjavljenega arhivskega gradiva iz Državnega arhiva v Dubrovniku ter obsežen spisek objavljenih virov in literature. V drugem, obsežnejšem delu knjige objavlja celoten tekst ohranjenega malteškega rokopisa v italijanščini s številnimi

opombami ter celotni hrvaški prevod. V tekstu so objavljeni tudi originalni posnetki rokopisa nekaterih poglavji in nekateri zapisniki iz Dubrovniškega arhiva.

Zdenka Janeković-Römer objavlja tekst rokopisa knjige Benedikta Kotrulja o spretnosti trgovanja, ki je najbližji originalu, zato je njena objava vredna posebne pozornosti.

Ignacij Voje